

Araştırma Makalesi

Güney-Güney İş Birliği mi? Yeni-Kolonyalizm mi? Çin'in Afrika Politikasına Eleştirel Bir Bakış¹

Seval ÇOLAK

Bağımsız Araştırmacı

sevalcolak@yahoo.com, ORCID: 0000-0003-2292-1903

Öz

2002 itibarıyla Afrika'da uygulanan dışarı çıkma politikası, Çin-Afrika ilişkilerinin yapısal bir dönüşüm gerçekleşmesiyle sonuçlanmıştır. Bu makalede, Çin'in dışarı çıkma politikasının Afrika'daki iki saç ayağı olan hammadde yatırımları ve tarım yatırımları, yeni-kolonyal bir ekonominin esaslarını oluşturan krediler, yardımlar ve yatırımlar bağlamında incelenmektedir. Makalede literatüre hakim yaklaşımlara karşıt bir biçimde, Çin'in Afrika politikasının yeni-kolonyal öğelere biçimlendiği iddia edilmektedir. Bu bakımdan makale, dışarı çıkma (going out) politikasının üç alana yansıyan temel uygulamalarının yeni olmadığını ve tarihsel süreçte Batılı ülkelerin Afrika'da uyguladığı birikimci politikaların yeniden cisimleşmesi olduğunu göstermeyi amaçlamaktadır.

Anahtar kelimeler: Çin, Afrika, Yeni-Kolonyalizm, Güney-Güney İş Birliği, Borç-Tuzağı Diplomasisi

Jel Sınıflandırma Kodları: P1, P2, P3, P0.

South-South Cooperation? Neo-Colonialism? A Critical Look at China's African Policy²

Abstract

The policy of going out in Africa as of 2002 resulted in a structural transformation of China-Africa relations. In this article, the two pillars of China's policy of going out, raw material investments and the agricultural investments are examined in the context of loans, aid, and investments that form the basis of a neo-colonial economy. In the article, it is claimed that China's African policy has been shaped by neo-colonial elements, contrary to the approaches dominating the literature. In this respect, the article aims to show that the fundamental practices of the policy of going out, which are reflected in three areas, are not new and that they are the re-embodiment of the accumulative policies implemented by Western countries in Africa in the historical process.

Keywords: China, Africa, Neo-colonialism, South-South Cooperation, Dept-Trap Diplomacy

JEL Classification Codes: P1, P2, P3, P0.

¹ Çalışma yazarın, Prof. Dr. Melek Fırat'ın danışmanlığında hazırlamış olduğu "1978 Sonrası Çin'in Dünya-Ekonomide Yükselişinin Afrika'ya Etkisi: Angola Örneği" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

² Extended abstract is presented at the end of the article.

Geliş Tarihi (Received): 25.10.2022 – Kabul Edilme Tarihi (Accepted): 04.01.2023

Atıfta bulunmak için / Cite this paper:

Çolak, S. (2023). Güney-güney iş birliği mi? Yeni-kolonyalizm mi? Çin'in Afrika politikasına eleştirel bir bakış. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13 (1), 123-151. doi: 10.18074/ckuiibfd.1194127

1. Giriş

Çin'in Afrika'daki varlığı yeni olmasa da, karşılıklı ilişkiler 2002 sonrasında yapısal bir değişim gerçekleştirdi. Son yirmi yılda, Çin'in Afrika'daki siyasi ve ekonomik etkisi tarihte benzeri görülmemiş bir seviyeye taşındı. Afrika devletlerinin önemli bir kısmının ilk sıradaki ticari partneri ve yatırımcısı olan Çin, hacimli kredi ve yardımlarla bu ülkelerde ABD ve tarihsel olarak kıtada üstünlüğü bulunan AB ülkelerinin de yerine geçebildi. Çin'in yatırımları da diğer büyük güçlerin yatırımlarına benzer bir biçimde hammadde, tarım ve altyapı inşası gibi üç temel alana yoğunlaştı. Üstelik Çin yatırım ve kredileri kullanarak, ABD ve AB ülkeleriyle güçlü ilişkileri olan Afrika devletleriyle bağlarını güçlendirmek için ekonomik ve siyasi girişimlerini dikkat çekici bir hızda arttırmaktadır.

Çin-Afrika ilişkilerini inceleyen popüler araştırmaların çoğu, ana akım uluslararası ilişkiler kuramlarının etkisinde olmakla birlikte, bu çalışmalara siyasi söylemler, mitler ve çeşitli spekülasyonlar hâkim durumdadır. Özellikle Çin'in Afrika'da genişleyen ekonomik varlığı, pesimistler ve optimistler arasında "Afrika'ya yönelik bir tehdit" veya "kalkınma sağlayan bir alternatif" olarak iki farklı bakış açısıyla yorumlanmaktadır. (Gülseven, 2020, ss. 2-3). Çin'in Afrika'yla ilişkilerini kıtaya yönelik bir tehdit olarak gören ilk gruptaki yaklaşımlar, aynı zamanda, Pekin'in yükselişinin demokratik neo-liberal dünya düzeninin altını oyduğunu iddia etmektedirler. Köklerini realist epistemolojiden (Mearsheimer, 2001, s. 401) alan bu bakış açısına göre, Çin'in Afrika politikası, otoriter rejimleri güçlendirirken, kıtanın ekonomik kaynakları ve kıta ülkelerinin kalkınma süreci açısından yıkıcı bir karaktere sahiptir. Halper ve Nye'ye göre "Çin'in yükselişini sürdürmesi için, 'yağmacı ticari pratiklerini' diğerlerine empoze etmek zorunda olduğunu; enerji ve doğal kaynak ihtiyaçları nedeniyle Afrika için bir tehdit oluşturduğunu" iddia eder (2011, s. 2). Buna göre, Pekin'in kredi ve yardımları, yakın ilişki kurduğu Afrika ülkelerine liberal demokrasiye karşı direnç oluşturmak için bir alternatif sunmaktadır. (Ortman, 2012, s. 339) Yani, Çin'in verdiği karşılıksız yardımlar ve krediler sayesinde otoriter Afrika ülkeleri, IMF ve Dünya Bankası gibi kurumların şeffaflık, insan hakları, demokrasi ve iyi yönetim gibi taleplerini görmezden gelebilmektedirler (Hirono ve Suzuki, 2014, s. 447). Chen, yardım, yatırım ve krediler karşılığında demokrasi ve insan hakları gibi ön koşullar öne sürmemesinin, Çin'in Batı tipi demokrasiye karşı otoriter yönetim biçiminin küresel sistemin baskın niteliği olması çabasının bir örneği olduğunu öne sürer. Chen'e göre Çin, artan silah satışı, karşılıksız yardımlar ve koşulsuz kredilerle Afrika'daki "kötü" yönetimlere liderlik ederek, otoriter rejimlerin güçlenmesini sağlamaktadır (2016, s. 107). Çünkü Çin, izlediği politikalarla, Afrika'da tarihi açıdan üstünlüğü olan Batı'nın hegemonyasını ortadan kaldırmayı amaçlamaktadır ve bu durum Batı ve ABD'nin küresel sistemdeki üstünlüğünün sarsılması anlamına gelmektedir (Hirono ve Suzuki, 2014, s. 455). Ancak Chen'in iddiasının aksine, Çin'in otoriter rejimlerle olan iş birliği tarihsel sürecin bir sonucu olarak pragmatik nedenlere bağlı olarak gelişmektedir.

“Çin Tehdidi” yaklaşımları konjonktürden soyutlanmış bir biçimde, “kredi diplomasisi” aracılığıyla Afrika’yı yağmalamayan Çin’in “büyük bir plan” doğrultusunda ilerlediğini öne sürmektedirler. Batı medyası tarafından desteklenen bu görüş açısından, Çin’in yardım ve krediler karşılığında doğal kaynak anlaşmaları yapması, yeni türde bir “borç-tuzağı”dır (The Economist, 2018; Reuters, 2018; Pomfret, 2018; Brautigam, 2020, ss. 3-4). Özellikle bir tür Marshall planı olduğu iddia edilen Kuşak ve Yol (K&Y) Girişimi’nin (“Belt and Road Initiative”- BRI) (Sezen, 2017) böyle bir amacı olduğu vurgulansa da Çin’in Afrika’yla ekonomik ilişkilerinde gerçekleşen niteliksel değişim çok daha erken dönemde zaten başlamıştı. Bu değişim temel olarak 2002 sonrasında üretim kapasitesi ve ticaret hacminin genişlemesiyle enerji ve hammadde ihtiyacı dramatik bir biçimde artan Çin’in hammadde tedarikini düşük maliyetle sürdürebilmesi zorunluluğuyla birlikte ortaya çıkmıştır. Batı akademisi tarafından hammadde karşılığında kredi anlaşmaları yapılması “borç-tuzağı diplomasisi” olarak adlandırılırken, Çin’in ödenmesi güç yükümlülükleri kıtanın kendisine olan bağımlılığını arttırmanın bir aracı olarak kullandığı öne sürülmektedir. Ancak ekonominin zorun bir yöntemi olarak bağımlılık ilişkilerinin oluşmasında araçsallaşması, kolonyal dönemden beri küresel kapitalizmin temel motiflerinden biridir ve sadece Çin’e özgü değildir. Özellikle 1970’lerde yeni-kolonyalizm tartışmaları ile Bağımlılık Okulu’nun (Dependency School) temsilcileri bu yapıyı yoğun bir biçimde eleştirmiştir (Amin, 1974, ss. 137-175). Aynı süreç, David Harvey tarafından mülksüzleştirerek birikim (accumulation by dispossession) kavramıyla ele alınmıştır (2007, s. 162). Ancak yeni-kolonyalizm ve bağımlılık okulunun paralel bir anlayışı olsa da, yeni-kolonyalizm, yoğun bir biçimde bu ilişkilerin politik boyutuyla ilgilenir. Ayrıca, bağımlılık okulu tezlerinde Afrika ülkeleri pasif bir konumda ele alınmış, Afrikalı elitler ve siyasi aktörlerin süreçteki rolü göz ardı edilmiştir. Bu bakımdan bağımlılık okulu tezlerine yaslanan güncel çalışmaların çoğu, süreci Afrika perspektifinden ele almamış, yüzeysel genellemeler ve analogilere yaslanan değerlendirmelerden yola çıkmışlardır. İşte bu bağlamda Nkrumah’ın bağımlılık ilişkilerini çok yönlü bir biçimde ele alarak, Afrikalı elitlerin süreçteki rolünü gözler önüne seren yeni-kolonyalizm yaklaşımı yeniden ele alınmayı gerektirmektedir. (Odijie, 2021, ss. 347-348).

Diğer taraftan tarihsel süreçte kolonyalizme maruz kalmış olan Afrika ülkelerinin benzer sosyo-ekonomik tarihsel koşullarını göz ardı etmeden ele alabilmek için Afrika’nın bir bütün olarak ele alınması, analitik bir gerekliliktir. Bu bakımdan, Nkrumah’ın Afrika’yı Pan-Afrikanist bir perspektifle bir bütün olarak ele alması, yeni-kolonyalizm yaklaşımının önemini arttıran diğer bir gerekeçeyi oluşturmaktadır (Langan, 2018, s. 1).

Nkrumah’a paralel bir biçimde, Brown (2012), analitik açıdan Afrika’nın bir “bütün olarak” ele alınması veya genel olarak uygulanan bir yeni-kolonyalizmden söz etmenin bilimsel açıdan tehlikeli görülebileceğini vurgulamıştır. Bununla birlikte, Afrika’yı bir bütün olarak ele almak, kıtanın “kolektif bir uluslararası aktör olması,

ortak tarihsel koşullara sahip devletler topluluğunda oluşması ve Afrika ülkeleri ve Afrikalılar tarafında da söylemsel bir varlık olarak ele alınması bakımından meşru bir kullanımdır.

Afrika'da 2002 sonrasında Çin'in de geleneksel olarak Batı sermayesinin uyguladığı sermaye birikimi politikalarına geçiş yapması, büyük güçler arasında kapitalist rekabet ve çekişmenin Afrika ülkelerini daha olumsuz bir biçimde etkileyen sonuçlar doğurmuştur. Afrika'ya, Batılı ülkelerin politikalarından farklı bir biçimde yaklaştığını öne süren Çin, dev kredi ve yardım programları içeren çok yönlü ekonomik araçlarla kıtayı kendi uydusu olacak bir biçimde şekillendirmeye çalışmaktadır. Bu bakımdan, farklı ekonomik araçların yeni-kolonyal ilişkilerin kurulmasındaki önemini vurgulayan Nkrumah'ın yaklaşımının güncel koşullara uygun bir biçimde yeniden ele alınması daha fazla önem kazanmıştır. Nitekim, Afrika'da yoğunlaşan kapitalist yağmaya paralel bir biçimde yeni-kolonyalizm üzerine güncel çalışmalar da atmıştır. Mark Langan (2018), "Yeni-Kolonyalizm ve Afrika'da Kalkınma(nın) Yoksulluğu" (*Neo-Colonialism and the Poverty of 'Development' in Africa*) kitabında, Nkrumah'ın yaklaşımının Afrika'nın uluslararası iş bölümündeki konumu açısından geçerliliğini koruduğu vurgulayarak, bu yaklaşımın Afrika'da tabanı genişlemeye devam eden sosyo-ekonomik eşitsizlikler ve geri kalmışlığı açıklamak için anlamlı bir çerçeve sağladığını belirtmiştir. Bununla birlikte Langan'ın odağında, yoğun olarak Batı sermayesi ve Batılı ülkeler yer alırken, Çin, sadece yükselen bir güç olarak görülmüş ve Pekin'in kıtayı nasıl sömürgeleştirdiğine ilişkin derinlikli bir analize yer verilmemiştir. Bu bakımdan Çin'in de Afrika'ya farklı bir kalkınma modeli sunmadığı ve kıtayı ilişkisini neo-liberalizmin söylem setleriyle tanımladığını vurgulamak gerekmektedir. "Güney-Güney iş birliği", "ortak kalkınma" veya "kazan-kazan" gibi ilkeler, 1980'lerden itibaren uluslararası iş bölümünün yol açtığı dengesiz ve eşitsiz kalkınmayı perdeleyen söylemler olarak zaten Batılı devletler ve Batı güdümündeki uluslararası kuruluşlar tarafından kullanılmaktadır.

Diğer taraftan Afrika'nın güncel koşullarını doğrudan yeni-kolonyalizm tartışması bağlamında ele almayan ancak, dış yardımlar ve demokratik olmayan yönetimlerin güçlenmesi arasındaki ilişkiyi bağımlılık ilişkilerinin sürdürülmesinin bir örneği olarak irdeleyen Hagmann ve Reyntjens (2016), yardım alan ülke ve otoriterleşme eğilimi arasındaki ilişkinin farklı medya araçları, hesap verilebilirlik, tarihsel koşullar ve liberal olmayan demokratik yönetimler gibi dört faktör üzerinden ele alınması gerektiğini savunmaktadır (2016, ss. 8-12).

Küresel iş bölümü ve devam eden bağımlılık ilişkilerini "borç-tuzağı diplomasisi" gibi dışsal kavramlarla açıklamak, süreci kapitalizmin tarihinden soyutlayarak, Çin'in küresel politikalarına indirgemeyi sağlar. Böylece odak noktası sistemden özneye kaydırılarak, bağımlılık ilişkilerinin temel nedenleri ve hangi çelişkiler üzerinden ortaya çıktığının görmezden gelinmesi, Çin'i düşmanlaştırmaya imkan tanır. Çin'in otoriter rejimlerle iş birliğini liberal dünya düzenine bir tehdit olarak

ele alınması, ilk aşamada küresel sermaye ve otoriter rejimler arasındaki ilişkinin yok sayılmasını mümkün kılarken, ikinci aşamada ise Çin'in otoriter yönetim anlayışını, yeni bir model olarak küresel çapta yaygınlaştırmaya çalıştığını öne sürmeyi kolaylaştırmaktadır (Halper, 2012, ss. 32-33). Hiwa Hirona ve Shogo Suzuki, ideolojik bir bakış açısının ürünü olan bu yaklaşımın, Çin'in yükselişi hakkında “sarı tehlike” (“yellow peril”) ve bilinmez bir Asya gücünün yükselişinin Batılı değerler üzerine kurulu sistemi ortadan kaldırma çabası olduğuna yönelik tuhaf bir şüphe oluşturmaya çalıştığını” vurgulayarak, Çin'in Afrika politikası konusundaki “mitler”e karşı bilimsel bir literatür oluşturulmasının aciliyetinin altını çizmektedirler (2014, s. 445).

Çin-Afrika ilişkilerini iyimser bir bakış açısıyla ele alan ikinci grup akademisyenler için ise, otoriter bir siyasal rejime sahip olan Çin'in Afrika ülkeleri için ekonomik açıdan bir alternatif sunma potansiyeli yüksektir. (Gül ve Bayram, 2018, s.56) Çin'in Alternatif kalkınma modeli sunduğunu iddia eden akademisyenlere göre, Çin'in Afrika karşılıklı ilişkileri “Güney Güney iş birliği”nin (South-South Cooperation) iyi bir örneğidir. Robert Mason, kredi ve yardımların, fonksiyonel bir biçimde eşitsiz değişim paradigmasını kırarak, ortak kalkınma amaçladığını vurgulamaktadır (2016, ss. 9-10). Çin'in kültürel değerlerinin Batı'dan farklılığına özel bir anlam yükleyen bu çalışmalarda, Pekin'in kredi ve yardımlarının Afrika ülkeleri için alternatif bir kalkınma modeli olduğu anlayışı hakimdir (Lubieniecka, 2014, s. 445). Agbebi ve Virtanen, Çin'in kolonyal dönemden itibaren Afrika'yla ilişkilerinde “Bandung İlkeleri”nin geçerliliğini koruduğunu, bu nedenle de Pekin'in kıtayla ilişkilerinin bağımlılık teorisinin temel saptamalarına uymadığını iddia etmişlerdir (2017, ss. 13-15). Benzer şekilde Çin-Afrika ilişkilerini bağımlılık okulu tezleri bağlamında sınavan, ancak Çin'in Afrika'yla “eşitlikçi uluslararası ilişkiler” tesis ettiğini öne süren Jean Claude Maswana, Çin'in emperyalist bağımlılık ilişkilerinin temeli olan borçlandırma ve diğer ekonomi-politikaları Afrika'da uygulamadığını iddia edecek kadar erkenci davranmıştır. Dahası Maswana, Çin'in Afrika'yla “kazan-kazan” ve “dostluk” çerçevesinde daha eşitlikçi ilişkiler kurduğunu öne sürmüştür (2007, ss. 13-14). Buna karşın, “Güney-Güney iş birliği” söyleminin Pekin'in Afrika politikasının ideolojik çerçevesi olarak kullanıldığını vurgulamak gerekmektedir. Örneğin, Çin'in Afrika stratejisi üzerine ilk defa Ocak 2006'da yayımlanan Beyaz Kağıt'ta (White Paper on China's African Policy), Çin-Afrika ilişkilerinin “Güney-Güney iş birliği”yle şekillendiği ve ilişkilerin karşılıklı fayda getiren bir yapıda geliştiği belirtilmiştir (China's African Policy, 2006). Çin resmi politika belgelerinde, lider konuşmalarında, akademik yayınlarda ve basın yoluyla Afrika'yı hiçbir zaman Batı gibi kolonileştirmediğini ve böyle bir niyeti olmadığını ısrarla vurgulamaktadır. Dahası Pekin, Afrika'ya kendi öz kaynaklarını geliştirmesi için teknoloji ve bilgi transferi yaptığını öne sürmektedir (Li, 2019). Ortak kalkınma ve kazan-kazan gibi ilkeler, Çin medya kuruluşlarının yayınlarında Çin-Afrika ilişkileri başlığı altında sıklıkla yinelenmektedir (Chinadaily, 2022; Xinhua, 2022). Ancak, eleştirel ve şüpheli bir yaklaşım, “Güney-Güney iş birliği” söyleminin, Çin'in ekonomik genişlemesini

güvence altına alma gereksinimi doğrultusunda siyasi propaganda amacıyla kullanıldığını göstermek açısından yeterlidir. Bu bakımdan Çin-Afrika ilişkilerini “Güney-Güney” iş birliği veya Batı tipi sömürüye dayalı eşitliksiz ilişkilere bir alternatif olarak ele alan çalışmaların sayısında hızlı bir artış gerçekleşse de bu çalışmalar, anlamlı bir sorunsal etrafında yapılandırılmadan, yüzeysel tarihsel olgular etrafında kurgulanmıştır. Bu durum, literatürdeki güncel çalışmalarda, FOCAC ve K&Y gibi Çin girişimlerinin Çin-Afrika ilişkilerinin genel çerçevesi gibi sunulmasını açıklar görünmektedir. Tıpkı Çin’in Afrika için bir “tehdit” olduğunu öne süren ilk gruptaki yaklaşımlar gibi, bu ilişkileri “Güney Güney iş birliği”nin iyi bir örneği olarak ele alan çalışmalar da kendi ideolojik köklerinden beslenmektedirler. Çünkü bu tartışmanın bizzat kendisi, Batı ve Çin arasında süregiden hegemonya çatışmasının ve küresel rekabetin bir sonucudur.

Peki Çin’in Afrika’ya artan kredi ve yardımlarının hangi bağlamda ele alınmalıdır? Çin’in ekonomik faaliyetleri nasıl bir yapıda gelişmektedir? Çin’in kıtaya yaklaşımının ortak kalkınmaya hizmet ettiği öne sürülebilir mi? Bu soruları yanıtlamak amacıyla öncelikle yeni-kolonyalizmin karakteristik öğeleri ele alınacaktır. Daha sonra yeni-kolonyal bir örüntü olarak Çin’in “dışarı çıkma” politikasının iki sac ayağının Afrika’da nasıl uygulandığı analiz edilecektir.

Yeni-kolonyalizm, sömürge bir ülkenin resmi şekilde siyasi bağımsızlığını kazandıktan sonra ekonomik açıdan kolonyalizmin sürdürülmesi olarak kavramsallaşmıştır (Omoera ve Obekpa, 2019, s. 179). Kolonyal bir ekonomi tipik olarak, tek tip tarımsal ürün üretimi, hammadde ve diğer ekonomik kaynakların kolonci ülke tarafından yağmalanması ve ihraç edilmesiyle karakterize edilmiştir. Nkrumah’a göre, yeni-kolonyalizm aynı zamanda, emperyalizmin en kötü biçimidir. Uygulayan devletler için, mesuliyetsiz güç demektir ve bundan muzdarip olanlar içinse telafisiz sömürü anlamına gelmektedir. (1965, s. xi) Nkrumah, yeni-kolonyalizmin nesnesi olan devletin, teorik olarak bağımsız olduğunu ancak gerçekte, ekonomik sisteminin dışarıdan yönetildiğini belirtir. Ülke dışından kontrol, bazı aşırı koşullarda doğrudan işgalin de dâhil olduğu farklı biçimlerde uygulansa da, genel olarak, ekonomik veya parasal araçlarla gerçekleştirilir. (Nkrumah, 1965, s. ix) Bu bakımdan yeni-kolonyalizmin temel iddiası, gelişmiş ülkelerin siyasi bağımsızlık elde etmelerine karşın Afrika ülkelerinin ekonomileri üzerindeki kontrolü sürdürmesidir. Yatırımlar, yardımlar ve krediler karşılığında eşitliksiz koşullarla yapılan anlaşmalar bu kontrolü sistemli bir biçimde yürütmeyi kolaylaştırır. Yani yardımlar, krediler, ticaret ve bankacılıkla birlikte, uluslararası şirketlerin Afrika ülkelerinde yerel şirketlere kıyasla çok daha avantajlı bir biçimde faaliyet göstermesi yeni-kolonyalizmin esas yöntemlerini oluşturmaktadır. (1972, s. 70) Yeni-kolonyalizm, yabancı yatırımcının kar elde etme amacına yönelik olduğundan, bu yapı doğası gereği, Afrika ülkelerine bir ekonomik kalkınma vadetmez (Nkrumah, 1972, s. 71). Diğer taraftan yabancı yatırımları ve sermaye akışlarının Çin’in kalkınma sürecine etkisi göz önünde bulundurulduğunda, Afrika’ya yönelik yatırım ve yardımların da bir kalkınma süreci ile

sonuçlanmasının mümkün olup olmadığı sorgulanabilir. Bu tartışma, elinizdeki makalenin temel sorunsalı olmamakla birlikte şunu belirtmekte fayda bulunmaktadır: Çin'deki devrimin mirası, hali hazırda disipline ve militarize olan kitlesel iş gücünün örgütlenmesi ve doğrudan komplike ürün üretimine yönelik sabit sermaye yatırımları gibi çok boyutlu etkenler ve benzeri tarihsel koşullar olmaksızın, aynı kalkınma sürecinin Afrika'da yeniden gerçekleşmesini beklemek gerçekçi olmayacaktır. (Dirlik, 1995, s. 236) Üstelik Çin'in yoğun olarak hammadde karşılığında yaptığı yatırım ve yardımları, 1978 sonrasında gelişmiş merkez ülkelerin Çin'e giden, üretim teknolojileri ve bilgi birikiminin de dâhil olduğu, çok boyutlu sermaye transferinden bu yönüyle de ayrılmaktadır.

Örneğin, yeni-kolonyal devletin, işlenmiş ürünleri metropol ülkeden satın almaya zorlanması bu kontrol yöntemlerinden biridir. Yeni-kolonyal bir işleyişte, yatırımlar, geri kalmış ülkenin kalkınması için değil sömürü aracı olarak kullanılmaktadır. Bu bakımdan, yeni-kolonyal koşullarda yapılan yatırımlar, gelişmiş ve geri kalmış ülkeler arasındaki kalkınma farkının büyümesine yol açar. (Nkrumah, 1965, s. x)

Yeni-kolonyalizm yaklaşımı, geri-kalmışlığı ve ileri düzeyde gelişmiş merkez ülkelerin çevre ülkeler üzerindeki nüfuzunu açıklayan bir teorik çerçeve sunar. Buna göre gelişmiş Kuzey ülkeleri daha az gelişmiş yoksul Güney ülkelerine nüfuz edebilecek sermaye ve güce sahiptirler (Omoera ve Obekpa, 2019, ss. 180-184). Nkrumah (1965, s. 255) gelişmiş ülkelerin kendi refah seviyelerini arttırmak ve işçi sınıfının yaşam standartlarını yükseltmek için kendi yurtlarında devlet-kontrollü bir kapitalizm sürdürdüklerini ve ülke içindeki zengin ve yoksul arasındaki çatışmayı yerelden uluslararası alana ihraç etme konusunda başarılı olduklarını vurgular. Dolayısıyla, gelişmiş ülkenin refahı ve işçi sınıfının zenginliği, ancak geri kalmış ülkenin yoksulluğu pahasına gerçekleşebilir. Buradaki geri-kalmışlık-gelişmişlik dikotomisi yoksul ülkelerdeki belirli siyasi ve askeri elitler veya belirli çıkar grupları tarafından sürdürülerek güçlendirilir. Dikkat çekici olan, yeni-kolonyal devletin yöneticilerinin iktidarının kaynağının kendi halklarının iradesi değil, kolonyal ilişkileri kuran devletten aldıkları destek olmasıdır. Dolayısıyla siyasi elitlerin, ülkenin kalkınmasını sağlamak veya kolonyal ilişkilerle mücadele etmek gibi bir amacı olmadığı gibi, örtük şekilde mevcut yeni-kolonyal ilişkilerin korunmasında olağanüstü bir çabası söz konusudur. Yeni-kolonyal devlete verilen "yardım" ve "krediler" ise bu ilişkilerin sürdürülmesinde yaşamsal bir rol oynar. Yardımlar, aynı zamanda merkez ülkeye "artan bir karlılık" olarak geri dönmektedir (Nkrumah, 1965, s. xi). Nkrumah'ın izini sürdüğü Fransa'nın yeni-kolonyal politikalarının yapısal öğeleri, sürecin nasıl gerçekleştiğini çarpıcı bir biçimde göstermektedir. Nkrumah'a göre, Fransa'nın 1960'ların başında, ülke dışı yardımlarının neredeyse tamamını eski kolonileri olan ve aynı zamanda yeni bağımsız devletlerden oluşan Batı Afrika devletlerine göndermesi tesadüf değildir. Yaptığı yardımlar karşılığında, kakao, palm yağı, şeker ve kahve gibi tarım ürünlerine istikrarlı fiyatlar üzerinden erişimini süren Fransa, bu yolla Afrika

ülkelerini de işlenmiş ürünleri kendisinden ithal etmek zorunda bırakıyordu (1965, s. 18). Üstelik eşitsiz değişimi destekleyen bu durum hammadde ve doğal kaynaklar gibi stratejik alanlarda çok daha güçlü bir yapıda kendini göstermektedir. Yeniden vurgulamak gerekirse yardımlar, fonksiyonel bir biçimde enformel bağlantılar oluşturmak amacıyla kullanılmakla birlikte, son aşamada merkez ülkeye arttırılmış kar olarak dönmektedir.

Yeni-kolonyal ilişkilerin sürdürülmesindeki en önemli öge, kimi zaman yatırım şeklinde olan ve çoğu kez de kredi formundaki mali sermayedir. Nkrumah'a göre, tekelci kapitalizm, "şirket birleşmeleri, satış anlaşmaları, üretim sınırlamaları ve kotaları, patent anlaşmaları ve diğer çeşitli anlaşmalarla" uluslararasılaşmıştır (1965, s. 37). Burada belirleyici olan, yapılan anlaşma ve düzenlemelerin sermaye akışının merkez ülkenin lehine olacak şekilde düzenlenmesidir. Yeni-kolonyal ilişkilerin özü itibarıyla eşitsiz gelişimi süreklileştiren bir yapıda olması, yüksek miktarda olmasına rağmen kredilerin, yatırımların ve hacimli ticaret anlaşmalarının kazan-kazan veya ortak kalkınma gibi ilkeler üzerinden ele alınmasını güçleştirir.

Yeni-kolonyal bağımlılık ilişkileri, tarihsel baskılar ve mücadelelerin bir sonucudur. Hoogvelt'e göre (1997, s. 29) bu iki olgu, paradoksal olarak, tarihi süreçte Batı Avrupa uluslarında muazzam bir servet birikimine ve ilerlemeye izin veren uluslararası üretim ilişkilerinin hegemonik bir organizasyonu olarak "sömürgeciliğin başarısının" ta kendisiydi. Aynı süreç bugün, her ne kadar sistem dışı gösterilmeye çalışılsa da, Çin'in küresel sistemdeki yükselişiyle tekerrür ediyor görünmektedir. Çünkü bu örüntü kendi çelişkilerinden ortaya çıkan küresel çapta sermaye birikiminin sürdürülebilmesi ve sürekliliğin sağlanmasının garanti altına alınması demektir. Nitekim, Çin'in merkez bir ekonomiye evrilmesiyle birlikte Afrika'da yayılmaya başlaması, Çin tehdidi tezlerin öne sürdüğü şekilde "tasarlanmış" bir "mega planın" parçası olarak değil, bir sonuç olarak küresel kapitalizmin tarihsel koşulları içinde ortaya çıkmıştır.

Elinizdeki makalede, Çin-Afrika ilişkilerinin niteliksel olarak yeni-kolonyal bir yapıda biçimlendiği, dolayısıyla da Çin'in Afrika'daki ekonomik varlığının ne Çin tehdidi tezleri bağlamında ne de Güney-Güney iş birliğinin bir örneği olarak ele alınamayacağı öne sürülmektedir. Çalışmada, Nkrumah'ın teorik çerçevesinden yola çıkılarak, yeni-kolonyal bağımlılık ilişkilerinin tipik öğeleri olan parasal araçlar (kredi ve yardımlar), dışarı çıkma politikasının Afrika'da uygulanmasındaki kilit iki sac ayağı, yani tarım politikaları ve doğal kaynakların sömürüsü üzerinden incelenmektedir.

2. Dışarı Çıkma Politikasının Afrika'da Uygulanması

Küreselleşmesinin en önemli aşaması olarak niteleyebileceğimiz 2002-2012 arasında, yani Çin'in dışarı çıkma sürecinin geliştiği bu dönemde, Çin'in Afrika'yla kurduğu ekonomik ilişkiler aynı zamanda eşitsiz gelişme paradoksunun bir izdüşümüdür. Çin, DTÖ üyeliği sonrasında küresel çapta piyasaya yönelik geniş

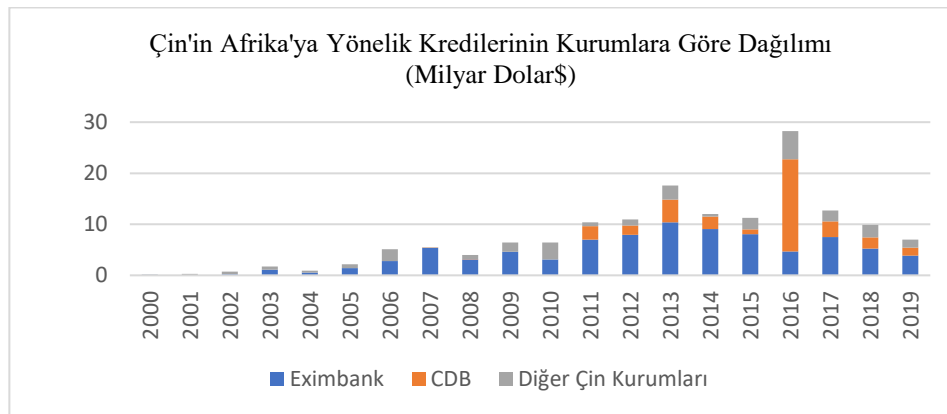
kapsamlı bir üretim sürecini örgütledi ve bu süreçte önemli sayıda KİT ve Çin özel şirketin devlet desteğiyle uluslararasılaştı, yani Çin, küresel çapta ekonomik yayılma sürecine girdi. Afrika ise, Çin'in sermaye birikimi gereksinimlerini karşılayan siyasi-ekonomik altyapıya sahipti. Çin'in Afrika'daki ekonomik yayılma sürecinde dört faktörün belirleyici olduğu görülmektedir:

1) Sermaye birikimini aynı hızda sürdürmek, 2) enerji güvenliğini sağlamak, 3) Çin şirketlerinin küreselleşmesi, 4) Batı'yla rekabet edebilmektir. Nitekim Çin, dışarı çıkma politikası ile hızlı bir biçimde başta petrol ve diğer enerji kaynakları olmak üzere, değerli madenlere, tarım ve imalat sanayine yatırımlarına odaklandı. Yatırımlar, genel olarak, Çin'in sermaye birikimi gereksinimi doğrultusunda Afrika ülkelerinin ekonomik zenginliklerine göre biçimlendi. Yani, Pekin yatırım stratejilerini, belirli bir bölge veya bölgelerden ziyade ilgili ülkenin, petrol rezervleri, doğal kaynak zenginlikleri, okyanusa kıyısı olup olmaması veya kıta içinde lojistik konumunun gücü, iç pazarının potansiyeli, stratejik hammadde ve değerli tarımsal ürünlere sahip olup olmaması gibi etkenleri göz önünde tutarak belirliyordu (Wo ve Lam, 2006, s. 180). Afrika'yla ekonomik ilişkileri düzenleyecek çok sayıda yeni mali kurum oluşturan Çin, kredi ve yatırım anlaşmalarını ikili ilişkiler üzerinden yürütmektedir.

Çin'in Afrika'ya yönelik yatırım, yardım ve kredilerinin radikal bir biçimde artışında, Exim Bank, Çin Kalkınma Bankası (China Development Bank-CDB), Çin-Afrika Kalkınma Fonu (CADF) ve Çin Yatırım Vakfı lokomotif görevi gördü. Burada vurgulanması gereken diğer bir husus, Çin kurumlarının kredi türlerindeki farklılaşmadır. Afrika ülkelerine yönelik krediler söz konusu olduğunda, Exim Bank'ın sağladığı ticari krediler, uzun geri ödeme planları, düşük faiz ve kredi paketine iliştirilen yardım, hibe ve karşılıksız fonlar nedeniyle, kredi alan ülkeler açısından daha caziptir. Bu açıdan değerlendirildiğinde önemli bir kısmı sadece alt yapı yatırımları karşılığında verilen Exim Bank kredileri sayesinde, Çin'in kısa sürede Afrika genelinde kendi lehine olacak şekilde, geniş çaplı ticari anlaşmalar yapabildiği görülmektedir. Kredi anlaşmalarıyla KİT'lerin Afrika'da önünü açan Pekin yönetimi, merkezi hükümetin denetimindeki devlet kurumları aracılığıyla, stratejik açıdan öncelikli sektörlerde kıtadaki yatırımlarını genişletebildi (Kim, 2017, s. 201).

Çin'in çok katmanlı dışarı çıkma politikasının uygulanmasında en etkili kurum olan Exim Bank kredilerinin işleyiş biçimine yakından bakmak sürecin yeni-kolonyal karakterini göstermek açısından önem taşımaktadır. Tamamen Çin'in ekonomik çıkarları gözetilerek verilen Exim Bank kredileri, doğal kaynak zengini Afrika ülkelerine, büyük altyapı projelerine hammadde olarak geri ödenecek şekilde ve iki taraflı sözleşmelerle sağlanmaktadır. Doğrudan Afrika hükümetleriyle imzalanan Exim Bank anlaşmalarında borçlanma Afrika ülkeleri tarafından yapılmaktadır. Geri ödeme anlaşması uzun dönemli planlanırken, özellikle iş gücü (en az yarısı Çin'den olmak üzere), hizmetler ve diğer araç-gereçler Çin tarafından temin

edilmektedir (Sezen, 2011, s. 999). Diğer bir deyişle mal ve hizmetlerle birlikte Çinli işgücü de verilen kredinin bir parçası olarak sermaye şeklinde kullanılmaktadır. Hammadde karşılığında yapılan Çin yatırımlarının Afrika'ya doğrudan bir istihdam alanı yaratması söz konusu değildir. Genel olarak geri ödeme sürecini 15-20 yıllık dönemler olarak planlayan Exim Bank'ın kredi modelinde Çin'den herhangi bir sermaye çıkışı yoktur. Banka, büyük çoğunluğu petrol kapasitesinin genişletilmesi, madenler, limanlar, barajlar, demiryolları, genel ulaşım ağları gibi altyapı projeleri ve ağırlıklı olarak inşaat projelerini desteklemektedir. Dolayısıyla, Çin en fazla enerji zengini ülkelere, ortak girişimler üzerinden yatırım yapmaktadır. Çin Ulusal Petrol Şirketi'nin (CNOOC) 2005'te Nijerya Petrol Şirketi'nin %45'ini 2,5 milyar dolara satın alması karşılığında, Exim Bank'ın 2,5 milyar dolar değerindeki Lagos-Kano ve Mambilla demiryollarının inşasını finanse etmesi bu tür anlaşmalara iyi bir örnektir. Benzer şekilde, 2006'da Belinga'dan demir madeni çıkarma karşılığında Gabon'a 3 milyar dolar kredi veren Çin, kredi ödemesi olarak, 560 km'lik bir demiryolu inşa etmiştir (Shinn ve Esenman, 2012, s. 153). Bu örnekleri Afrika ülkelerinin tamamı açısından çoğaltmak mümkündür. Cristina Alves, borca karşılık-petrol veya hammadde ödemesinin Çin icadı olmadığına, bu modelin 1990'lar boyunca Fransız, Alman ve İngiliz özel bankaları aracılığıyla Afrika'da zaten uygulandığına dikkat çekmektedir (2013, s. 213). Nitekim Nkrumah, gelişmiş ülkelerin Afrika'ya verdiği krediler karşılığında, kendi tekel şirketlerinin daha ileri düzeyde sömürü gerçekleştirebilmesi için gerekli olan alt-yapı yatırımları yaptıklarını vurgulamıştır. Buradaki amaç ekonomik olduğu kadar siyasidir de. Bu yolla kendi şirketlerini güçlendiren ülkeler, küresel rakiplerine karşı da üstünlük elde etmiş oluyordu (Nkrumah, 1972, s. 72). Bu açıdan, Çin'in bölgede izlediği politika, kolonyal güçlerin önceki dönemlerde izlediği politikalardan ne biçimsel olarak ne de nitelik açısından farklıdır.

Grafik 1: 2002-2019 Çin Kurumlarının Afrika'ya Yönelik Kredileri (SAIS-CARI, 2020)

Dışarı çıkma politikasıyla Afrika'ya krediler karşılığında yapılan yatırımlar, kısa dönemde Çin'in hem ekonomik çıkarlarına hem de küresel siyasi hedeflerine hizmet eden iki önemli kazanımla sonuçlandı. Öncelikle, KİT'ler öncülüğünde Çin sermayesinin kısa sürede Afrika'da genişlemesine imkan tanıdı. Bu sayede Çin kamu bankaları hem "küreselleşti" hem de Batı sermayesiyle rekabet edebilecek avantajlar elde etti. Yukarıda grafik 1'de, Çin'in kamu bankalarının Afrika'ya yönelik kredilerin yıllara göre artışına yer verilmiştir. Grafik incelendiğinde, kredilerin dışarı çıkma politikasının hedeflerinin gerçekleştirilmesi için oldukça hızlı bir biçimde artırıldığı görülmektedir. Nitekim, Çin krediler sayesinde kısa bir sürede, Amerikan ve Batı şirketlerinin Afrika pazarındaki payını önemli ölçüde gerilettiler. Küresel rakiplerine karşı önemli avantajlar elde eden Pekin'in, yeni konumunu güçlendirmek amacıyla hız kesmeden artırdığı krediler, Afrika ülkelerini Çin'le daha büyük anlaşmalar yapmaya itiyordu (Alves, 2013, s. 212). İkinci olarak, KİT'lerin Afrika'daki dev projelerini finanse eden Exim Bank ve Çin Kalkınma Bankası kıtada büyük yankılar uyandırarak IMF ve Dünya Bankası'na alternatif finansal kuruluşlar olarak görülmeye başladı. Pekin merkezli finansal kuruluşların büyüklüğünü sergilemeye imkan tanıyan bu durum aynı zamanda Çin'in büyük bir güç olarak küresel imajını da güçlendirmektedir.

Düşük faiz ve herhangi bir siyasi şart içermeyen kredilerle, Çin bankaları ve kredi kuruluşları, otoriter Afrika hükümetleri için Batı güdümündeki kredi kurumlarına alternatif oldu. Böylece, otoriter rejimler, kısa sürede ulaşabildikleri krediler sayesinde, iktidarda kalmayı sürdüreceği yeni kaynaklar edinmiş oldular. Ayrıca, Çin'in ekonomik ilişkileri kendi oluşturduğu finansal kuruluşlar üzerinden yürütmesi, yapılan anlaşmaların içeriğinin gizlenmesine imkan tanıyarak, Afrika hükümetlerinin bu kaynakları istedikleri gibi yönlendirmelerini kolaylaştırıyordu. Bu nedenle Çin'in otoriter rejimler veya siyasi istikrarsızlığın yaşandığı Sudan, Nijerya, Angola, Zimbabwe, Libya ve Demokratik Kongo gibi ülkelere yönelik yatırım ve kredilere öncelik vererek, buradaki boşluktan faydalandı. Ön koşul veya siyasi şart taşımayan krediler sayesinde bu ülkelerde ekonomik açıdan diğer büyük güçlere kıyasla üstün konuma gelen Çin, kısa sürede tarihsel olarak Fransa ve ABD'nin etkili olduğu Afrika'nın doğusu ve batısına da yöneldi. Bu durum aynı zamanda Çin'in otoriter rejimlerle iş birliğinin Çin tehdidi tezlerine karşı bir biçimde, Batı tipi demokrasiye karşı alternatif bir dünya düzeni oluşturma çabasıyla değil, tarihsel ve jeopolitik koşulların biçimlendirdiği pragmatik nedenlere bağlı olarak ortaya çıktığını göstermektedir.

2.1. Tarım Alanında Yatırımlar

Çin'in Afrika'daki tarımsal yatırımları, kolonyal bir ekonominin tanımlanmasında önemli bir kriter olan tek tip üründe uzmanlaşmaya dayalı ve ihracat amaçlı (*cash crop*) tarımsal ürün üretimine yöneliktir. Nitekim endüstriyel üretim süreçlerinde stratejik değeri olan pamuk, palm yağı, tütün, susam, kakao, kauçuk ve soya gibi tarım ürünleri doğrudan Çin'e gönderilmektedir. Bu nedenle stratejik kabul edilen

endüstriyel tarımsal ürünleri genel olarak Exim Bank, Çin Kalkınma Bankası ve CADF'nin desteklediği KİT'ler tarafından üretilmektedir. Çin sanayisinde önemli bir yeri olan bu tarımsal ürünler, Batılı ülkeler ve ABD'nin uygulamalarına benzer şekilde, plantasyon tarımı geliştirerek elde edilmektedir (Zezeza, 2014, s. 152). Çin'in Afrika'daki tarım stratejisinin üç önemli amaca hizmet ettiği anlaşılmaktadır: Birincisi, Çin'in uzun dönemde gıda güvenliğini sağlamak ki, bu şekilde Çin halkının istikrarlı fiyatlar üzerinden gıdaya erişiminin sürekliliğinin korunmasıdır. İkincisi, Afrika'daki dev tarımsal yatırımlarla küresel gıda şirketleriyle rekabet ederek Afrika pazarına hakim olmak. Son olarak da gıda dışı sektörlerde kullanılabilen stratejik endüstriyel tarım ürünlerine ulaşım kolaylığı elde etmektir.

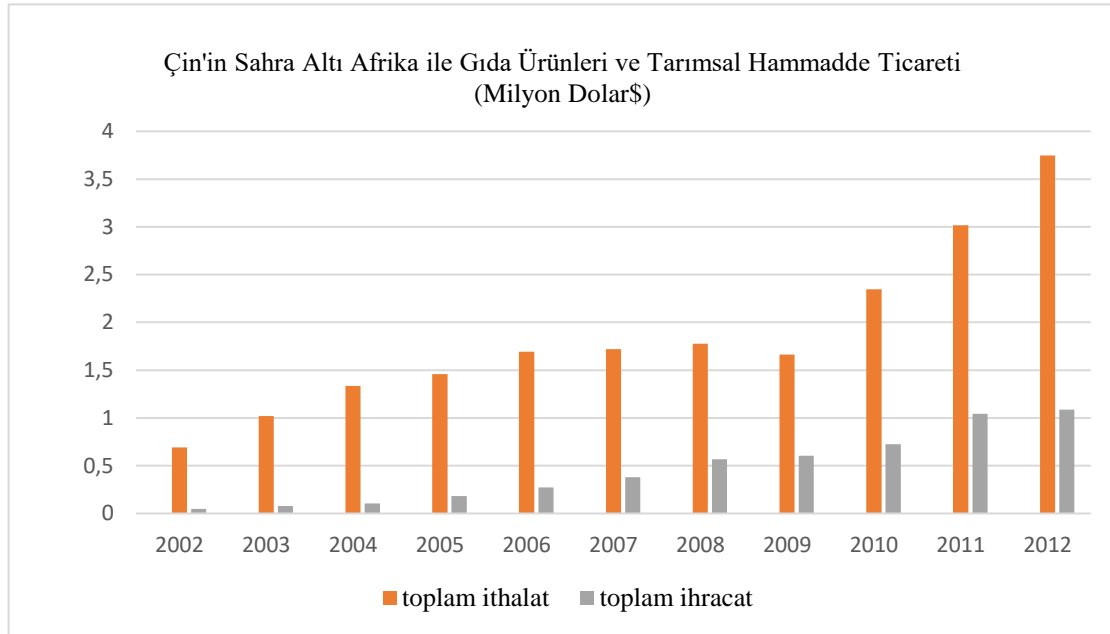
Pekin yönetimi, gıda güvenliğinin Afrika devletleri açısından öncelikli olduğunu ve Çin'in bu durumu göz önünde tarım alanında yatırımlarının bu durumu gözeterek planlandığını vurgulasa da bu durum yanıltıcıdır. Gerçekte, 2003 yılında net gıda ithalatçısı olan Çin, kendi gıda güvenliğini sağlamak amacıyla Afrika'daki geniş tarım arazileri üzerindeki yarışa dâhil olmuştur.

Planlı ve sistemli bir biçimde geliştirilmek istenen tarımsal yatırımlar için, Çin Afrika İş Birliği Forumu (FOCAC) etkin bir biçimde kullanılmaktadır (Addis Ababa Eylem Planı, 2004-2006). 2003 Aralık ayında Etiyopya'da gerçekleşen FOCAC'ın ikinci toplantısında, Çin Başbakanı Wen Jiabao, Çin'in Afrika'ya çok daha geniş bir yelpazede yatırım gerçekleştirdiğini ve özellikle yardımların hiçbir politik şarta bağlanmadığını³ vurguladı (Alden, Large ve Oliveire, 2008, ss. 6-7; Marysse ve Geenen, 2009, s. 375). 2004'te dışarı çıkma politikası doğrultusunda hazırlanan kılavuz planda 13 Afrika ülkesi yer aldı. Takip eden yıl listeye 10 ülke daha eklenirken, plan toplamda, 23 Afrika ülkesini dış yatırımlarda stratejik bölge olarak belirledi (Barr, 2011, s. 62). Çin sermayeli özel şirketler ve bazı KİT'ler, uzun dönemli geniş arazi kiraladılar ve kısa sürede Afrika tarımında Batı'yla rekabet edebilecek bir konuma yerleştiler (Tugendhat ve Alemu, 2016, s. 76).

Çin, 2006'da düzenlenen FOCAC'ın üçüncü toplantısında, tarım alanında Afrika'ya yönelik yatırım ve yardımları artıracığını duyurdu. Bu doğrultuda, farklı Afrika ülkelerinde Tarım Teknolojileri Eğitim Merkezi (TTEM) kurulmaya başlandı (Xu, vd., 2016, s. 82). Merkezlerin amacının, Afrika'da gıda güvenliğinin sağlanması için tarım teknolojilerini geliştirmek, Çin şirketlerine Afrika'da gelişme imkanı sağlayan bir platform oluşturmak ve Çin'in tarımda dışarı çıkma politikasını güçlendirmek olduğu belirtildi. Tarımsal üretimi güçlendirmek üzere Afrika kırsalında tarım teknolojilerinin kullanımı için eğitimler verildi ve tarım yatırımlarını lojistik açıdan destekleyecek altyapı projeleri başlatıldı (Tugendhat ve Alemu, 2016, s. 77). 2009'da, Afrika'daki TTEM'lerin sayısı 20'ye çıkarıldı (Jiang,

³ Resmi olarak "herhangi bir koşul olmadan" yardım politikasında tek istisna, "Tek Çin'in" varlığını kabul etmektir. Tek Çin politikası gereği, Tayvan'ı tanıyan Afrika devletleri FOCAC'ta tam katılımcı olarak yer almadılarsa da gözlemci olmalarına imkân tanındı.

vd., 2016, s. 16). Çin'den gönderilen gönüllüler, TTEM'lerde Afrika çiftçisine ekim, bakım ve hasat üzerine makinalı tarım eğitimleri vermektedir.

• Çin'in Afrika'ya ihracatı ve kıtanın Çin'den ithalatı baz alınmıştır.

Grafik 2: 2002-2012 Çin-Sahra Altı Afrika Tarımsal Ticaret Verileri⁴
Kaynak: Dünya Bankası, 2018

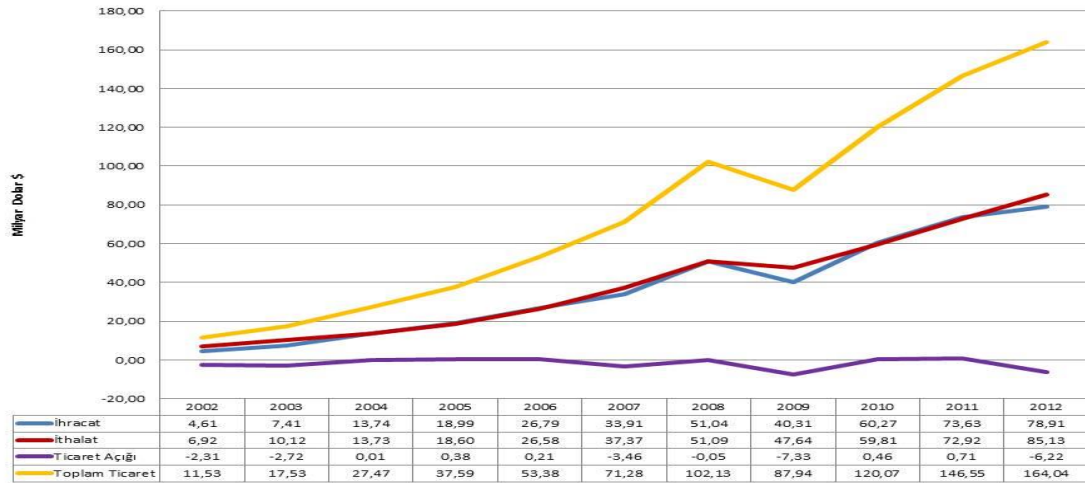
Gıda güvenliği konusunda büyük krizler yaşayan ve Çin'in tarımsal yatırımlarının yoğunlaştığı Afrika ülkelerinin büyük bir çoğunluğunda, Çin'in ihracata yönelik üretime odaklanma ve tek üründe uzmanlaşma politikaları bu krizi derinleştirmektedir. Hâlihazırda küresel gıda tekellerinin büyük bir rekabet içinde olduğu Afrika'da Çin KİT'leri, koşulsuz krediler sayesinde büyük avantajlar elde etmiştir. Dolayısıyla, Afrika ülkelerinin sahip olduğu modern tarım araçları, insan kaynağı, enerji ve su kaynakları büyük oranda gıda tekellerinin uçsuz bucaksız tarım arazilerinde, endüstriyel hammadde olarak ihraç edilmek üzere tek tip ürün üretimine yönelik olarak kullanılmaktadır. İklim değişikliği ve küresel ısınmanın oluşturduğu olumsuz koşullarla bu durum daha vahim bir hale gelmektedir. Üstelik Afrika'daki geniş toprakların tamamının kapitalist tarımsal üretim amacıyla metalaşması, kitlesel ekolojik yıkımı ve doğal yaşam alanlardaki yağmayı hızlandırmaktadır. Grafik 2'de görüldüğü (Dünya Bankası, 2018) üzere, Çin'in artan tarımsal yatırımlarına rağmen, Afrika'nın gıda ithalatı yükselmektedir. Bununla birlikte, Çin'in gıda ithalatında sınırlı bir artış gerçekleşmiştir. Dolayısıyla, Çin'in tarım yatırımları Afrika'nın gıda güvenliğine bir çözüm

⁴ Derleme yazar tarafından yapılmıştır.

sunmadığı gibi, Afrika büyük yatırımlara rağmen tarım konusunda artan bir biçimde dışa bağımlı hale gelmektedir (BM En Az Gelişmiş Ülkeler Raporu, 2012). Bu durum, BM ve diğer küresel örgütlerin raporlarıyla doğrulanmaktadır. Nitekim, 2012 tarihli BM En Az Gelişmiş Ülkeler Raporu'na göre, kıtanın büyük bir çoğunluğunu oluşturan en az gelişmiş Afrika ülkelerinin gıda ithalatına bağımlılığı hızlı yükselişini sürdürdü. Yani, Çin'in Afrika'nın tarımsal alanda kendine yeterli olmasına destek sağladığı öne sürülemez. Afrika tarımında daha etkili bir güç olması ise, halihazırda dünyanın en büyük gıda ithalatçısı olan Çin'in dünya gıda fiyatları üzerinde belirleyici bir konuma gelme çabasına katkı sağlamaktadır.

2.2. Hammadde ve Doğal Kaynaklar Alanında Yatırımlar

Pekin yönetiminin dışarı çıkma politikasıyla hızlı bir şekilde artırdığı kredi ve yardımların Afrika'yla ticarete büyük bir etkisi oldu. Burada Çin kredilerinin yoğun olarak hammadde ve doğal kaynak karşılığında verildiğini vurgulamak önem taşımaktadır. Bu bakımdan krediler karşılığında Afrika'ya altyapı yatırımları yapan ve geri ödemeleri hammadde olarak alan Çin'in kıtaya ticareti de dikkat çekici bir hızda artış göstermiştir. Bu dönemde, Afrika'nın ilk sırada ticari partneri ABD iken, Çin'in ardında üçüncü sırada Fransa bulunmaktaydı. Aşağıda, grafik 3'te (SAIS-CARI, 2020) görüldüğü üzere, Çin'in Afrika'yla ticaret hacmi 2003'te 17,53 milyar dolar iken, yoğun teşvikler sonrasında 2008'de 103,13 milyar dolara yükseldi (Lagerkvist, 2009, ss. 122-123). Çin, bir sonraki yıl ABD'yi yerinden ederek Afrika'nın birinci sıradaki ticari ortağı oldu ve Afrika'yla ticaret hacmi 2012'de 164,04 milyar dolara yükseldi (Wang ve Zou, 2014, s. 1114). Karşılıklı ticaretin bu denli hızlı artışında belirleyici olan ve daha fazla kredi verilen ülkelerin %80'ini Mozambik, Zimbabwe, Nijerya ve Sudan gibi petrol zengini ülkeler oluşturuyordu (Fijalkowski, 2011, ss. 227-229). Örneğin Sudan'da, ticari faaliyet gösteren 15 büyük uluslararası şirketin 13'ü, Sinopec ve CNPC'nin de içinde olduğu Çin enerji şirketleriydi. Dolayısıyla, karşılıklı ticaretin artışında petrolün önemli bir yeri vardı. Örneğin, 2011'de Nijerya Ulusal Petrol Şirketi ile bir anlaşma yapan Çin, 3 yeni rafine ve petrol kompleksi inşası karşılığında, Nijerya'ya 28,5 milyar dolar borç verilmesini kararlaştırdı. Exim Bank, benzer içerikli hammadde ve enerji anlaşmalarını, Tanzanya, Zimbabwe ve Mozambik'le de imzaladı (Fijalkowski, 2011, s. 217).

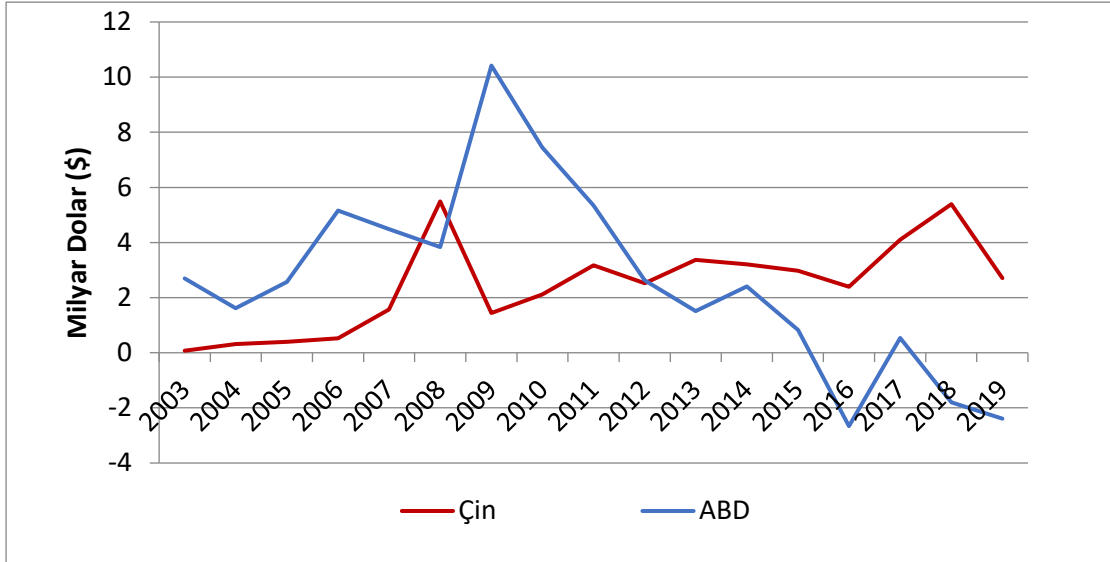

- Afrika'nın Çin'e ithalat-ihracatı baz alınmıştır.

Grafik 3: 2002-2012 Çin-Afrika Ticari Verileri
Kaynak: SAIS-CARI, 2020

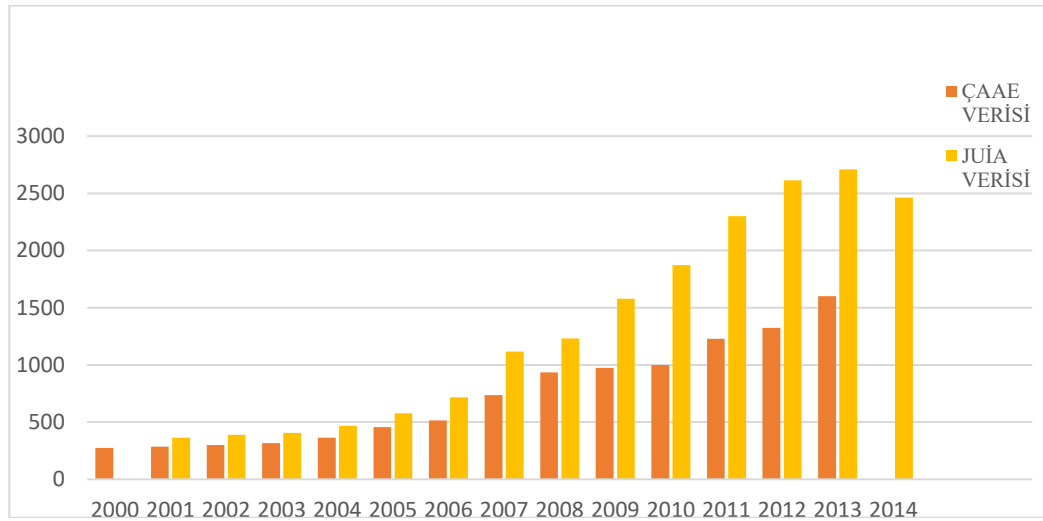
Yüksek miktarlı krediler, Afrika ülkelerinin bağımlılığını artırdı ve bu sayede Çin, Afrika ülkelerinin stratejik doğal kaynakları üzerindeki hâkimiyetini giderek genişletti. Maden ve enerji kaynakları alanında nerdeyse tüm Afrika ülkelerinin birinci sıradaki ticari partneri olduğu gibi, Nijerya, Namibya ve Sudan benzeri ülkelerde bu durum çarpıcı boyutlara ulaştı (Chinadaily, 2018; The Namibian, 2018). Aşağıda Grafik 4'te (SAIS-CARI, 2020) Çin'in Afrika'ya doğrudan sermaye yatırımlarının ABD ile karşılaştırması yer almaktadır. Tabloda görüldüğü üzere, Çin'in Afrika yatırımlarında 2002-2008 arasında büyük bir patlama yaşanmıştır. Dikkat çekici olan, 2012'de gerçekleşen kırılma sonrasında Çin'in Afrika yatırımlarının ABD'yi geride bırakmış olmasıdır. Dolayısıyla Çin, kredilerle yaptığı altyapı yatırımlarının yanı sıra, doğrudan sermaye yatırımlarıyla da Afrika ülkelerini fonlamaktadır. Bu durum, Çin'in Afrika politikasının, kendi kalkınma sürecini destekleyerek, Batılı ülkelerle rekabetinde daha fazla güç kazanma konusunda istediği sonuçları elde ettiğini göstermektedir. Nitekim Çin, 2002-2012 arasında sürdürdüğü ekonomi-politikaları sonucunda, tarihsel olarak kıtada ekonomik üstünlüğü olan ABD ve AB ülkelerinin yerine geçti ve ticari açıdan hem Batı hem de Hindistan gibi yükselen güçler karşısında büyük avantajlar elde etti (Mlambo, Kushamba ve Simawu, 2016, s. 264). Çin'in Batı ve ABD'ye karşı ekonomik üstünlük elde etme biçimi 1950-1964 arasında ABD'nin Afrika politikasıyla benzer izler taşımaktadır. Örneğin, Afrika ülkelerinin resmi olarak bağımsızlıklarını kazandıkları 1950-64 arasında ABD'nin Afrika'yla karşılıklı ticareti yaklaşık üç kat artış gösterirken, yardım ve kredi politikaları Washington'un

Afrika'da kısa sürede Avrupa ülkelerinin yerine geçmesine imkân tanıdı (Nkrumah, 1972, s. 70).

Grafik 4: 2002-2019 Çin ve ABD'nin Afrika'ya Doğrudan Yatırımları Karşılaştırması (SAIS-CARI, 2020)

Çin'in Afrika'daki etki alanı genişledikçe, Afrika'nın küresel ekonomiden aldığı pay düştü (Taylor, 2006, s. 9). Çin'in kıtada uyguladığı ekonomi-politikalar, bir yandan Afrika'nın bağımlılığını artırırken öte yandan da kendi kendine yeterli olma kapasitesinin gerilemesine yol açtı (Qobo ve Pere, 2018, s. 214). Özellikle, Afrika ülkelerini, ekonomik kriz koşullarının daha da ağırlaşmasına yol açan mega projelere sürükleyen Çin'in kredi modeli bunun en önemli araçlarından biridir. Benzer şekilde, Afrika'da uygulanan yardım politikası da bu yönde değerlendirilmelidir. Bu bakımdan, Çin'in Afrika'ya yönelik yardımlarındaki artış hızına dikkat çekmek gerekmektedir.

- Çin'in Afrika yardımları, 2000-2014 (milyon dolar\$)
- Veriler, karşılaştırmalı olarak John Hopkins Çin-Afrika Araştırma Enstitüsü (ÇAAE) Japonya Uluslararası İş Birliği Ajansı (JUIA) kaynaklıdır. (Stalh, 2018, s. 33)

Grafik 5: 2000-2014 Çin'in Afrika Yardımları-Karşılaştırmalı Verileri

Grafik 5'te görüldüğü üzere, Çin'in Afrika'ya yardımları, 2002 sonrasında düzenli bir artış göstermiştir. Çin'in kıtaya yaptığı yardımlar çok yönlüdür ve sağlık, eğitim ve askeriye gibi çeşitli alanları kapsamaktadır. Bu yardımlar iki açıdan önem taşımaktadır: Birincisi, Çin'in Afrika'yla ilişkilerinin salt bir ekonomik pragmatizme yaslanmadığını, aynı zamanda kazan-kazan anlayışıyla biçimlenen bir dostluk ilişkisi olduğunu göstermeyi amaçlıyordu. Böylece, Çin'in Afrika'yla ilişkilerinin emperyalizm veya kolonyalizm olarak nitelendirilmesinin önüne geçerek, Pekin'in büyük güç politikasını destekleyecek bir altyapı oluşturmayı hedefliyordu. Kıtaya kazan-kazan ilkesiyle yaklaştığını iddia eden Çin, herhangi bir politik koşul olmaksızın verilen kredi, yardım ve yatırımların ortak kalkınmaya hizmet ettiğini savunuyordu (Alden, 2006, s. 155). Ancak, bu hedeflere ve Afrika kalkınmasına destek söylemine karşın yardımlar, Afrika'nın sosyo-ekonomik sorunlarına kalıcı bir çözüm sunacak bir niteliğe sahip değildi. İkincisi ise, yardımlar, Çin'in Afrika ülkeleriyle uzun dönemli hammadde tedariki anlaşmaları yapmasını kolaylaştırıyordu. Dolayısıyla, yardım politikası, Afrika'nın dışa bağımlılığını artıran bir nitelikteydi ve yine Çin'in siyasi ve ekonomik çıkarlarına hizmet ediyordu. Çünkü bu yolla Afrika ülkeleri hammadde ihraç edip, komplike ürünleri ithal ediyordu. Bu koşullar, tipik bir biçimde Fransa, İngiltere ve ABD'nin 1960 sonrası Afrika'daki yardım politikasıyla benzeri bir niteliğe sahiptir. Örneğin, Fransa'nın en fazla "yardım" yaptığı Afrika ülkeleriyle imzaladığı avantajlı ticaret anlaşmaları, bu yardımların iyi birer yatırım aracı olarak kullanıldığını göstermektedir (Nkrumah, 1972, s. 72). İlginç olan, İngiltere ve Fransa'dan yapılan yardımlarda hiçbir şekilde sermaye çıkışı gerçekleşmemektedir. Bu ülkeler yardımları genel olarak, mallar veya Afrika ülkelerine yönelik ihracat kotalarının

arttırılması gibi biçimlerde veriyordu. Öyle ki İngiltere, yaptığı yardımların tamamına karşılık aynı değerinde ihracatı garanti ediyordu (Nkrumah, 1972). Dolayısıyla eşitliksiz koşullarda yapılan yardımlar salt bir biçimde bağışçı ülkenin ekonomisini güçlendirecek bir amaca hizmet etmektedir. Yardım yaptığı ülkelerle kurduğu ekonomik ilişkileri niteliksel açıdan, Çin'in Afrika'da Batılı ülkelerin izini takip ettiğini göstermektedir.

Geniş çaplı kredilerle Afrika pazarının kapılarını sonuna kadar açan Çin hükümeti, KİT'lere küresel sermaye ile rekabet edebilecek koşullar sağladı. Bu sayede Batılı şirketlerin uzun süredir tekel konumunda olduğu Afrika'da kısa sürede üstünlük elde edebilen Çin şirketleri, tarım, madencilik, petrol, telekomünikasyon ve altyapı gibi alanlarda Afrika'da belirleyici bir konuma yerleşti. KİT'lerin liderliğini, orta ve küçük ölçekli çok sayıda Çinli özel şirket takip ederken, teknolojik üstünlüğü ve bilgi birikimini elinde tutan Çin ve Afrika arasındaki iş bölümü artık daha açık belirlenmişti: Çin, Afrika'yı kendi ekonomisine büyük ölçüde entegre etmeyi başarmıştı.

Yardım ve krediler sayesinde on yıl gibi kısa bir sürede Çin şirketleri çok yönlü ayrıcalıklar elde ettikleri Afrika pazarında tekel konumuna gelebilmiştir. Çin, dünyanın en büyük ikinci ekonomisi olurken, dünya genelinde en az gelişmiş 47 ülkenin 33'ü Afrika'da yer almaktadır. Üstelik 33 ülkenin neredeyse tamamının birinci sıradaki ticari partneri ve en büyük yatırımcısı Çin'dir (BM, 2020). Dev altyapı projeleri için büyük hacimli Çin kredilerine yönelen Afrika ülkeleri, Çin'e daha fazla kaynak ayırmak zorunda kalmaktadır. Pekin yönetimi ise, yatırımlarla "Çin ve Afrika'nın ortak geleceğini inşa ettiklerini" vurgulamaktadır. Oysaki iş gücü başta olmak üzere her bir girdinin Çin'den getirildiği büyük yatırımlar, kıtada kronikleşen işsizlik, gelir eşitsizliği ve çevresel yıkım gibi toplumsal eşitsizlikleri daha fazla derinleştirmektedir. Bu tablo, Nkrumah'ın yardım politikasının yeni-kolonyal ilişkilerin vazgeçilmez bir unsuru olarak ele alma ısrarı konusundaki haklılığını gün yüzüne çıkarmaktadır (Nkrumah, 1965, s. 18).

3. Ortak Kalkınma mı? Çin'in Tek Taraflı Kalkınması Mı?

Dışarı çıkma politikasıyla Afrika'nın eşitliksiz gelişme paradigmasındaki yeri değişmezken, neo-liberal küresel sistemin sunduğu imkânları sonuna kadar kullanan Çin, kıtadaki hâkimiyetini genişletti (Mbatu ve Otiso, 2012, s. 143). Çin-Afrika ilişkilerinin güçlenmesine paralel bir biçimde Afrika'da yoğunlaşan siyasi ve ekonomik istikrarsızlığa karşılık, Pekin yönetimi ortak kalkınma ve kazan-kazan anlayışının geçerliliğini savunmaktadır. Üstelik Çin ekonomik araçları, Batı'ya karşı elde ettiği üstünlüğü koruma önceliğiyle, Afrika'daki siyasi nüfuzunu artırmak amacıyla araçsallaştırmıştır. Bu dönemde özellikle petrol ve madene dayalı ekonomiye sahip Afrika ülkeleri hızlı bir borçlanma trendine girdi. Tarımsal Afrika ülkelerinde, tek üründe uzmanlaşma politikası başta olmak üzere, kolonyal dönemden itibaren Batılı ülkelerin uyguladığı politikaların Çin tarafından desteklenmesi durumu olumsuz şekilde pekiştirmektedir.

Son 20 yıllık süreçte, yeniden birikim stratejileriyle artı değeri karlı bir biçimde realize eden Çin'e karşılık Afrika'da karşılıklı ticaret, artan yatırım ve yardımlara rağmen sosyo-ekonomik açıdan anlamlı bir değişim gerçekleşmemiştir. Çinli uzmanlar ve resmi devlet görevlileri, Çin'in Afrika'yla yakın ilişkilerinde "yeni-kolonyal" öğelerin olmadığını ve Afrika politikasının kazan-kazan anlayışına yaslandığını savunsa da karşılıklı ilişkiler eşitler arası bir ilişki değil, Çin'in Afrika'nın enerji kaynakları, pazarı, siyaseti ve kültürü üzerinde baskın bir güç olarak yükseldiği hiyerarşik bir yapıda gelişmiştir (Marysse ve Geenen, 2009, s. 77). Dahası, birçok Afrika ülkesinde muhalif basın olmaması ve medya ve basın kuruluşlarının devlet kontrolünde yönetilmesi nedeniyle Çin'in eylemleri kamuoyunda açık bir biçimde tartışılmazken; eleştirilerin olduğu bazı ülkelerde muhalif basın yeraltına itilmiştir. Dolayısıyla, Pekin'den daha fazla yardım ve kredi almak isteyen Afrika devletlerinin şeffaf olmayan otoriter yönetimleri, Çin'in bölgede kendi çıkarları doğrultusunda ekonomik egemenlik kurmasını kolaylaştıran en önemli faktördür.

Çin'in Afrika'da, kolonyalizm karşıtlığı üzerinden ideolojik bir biçimde yakın ilişkiler kurduğu 1960'lar boyunca Nkrumah'la benzeri bir bakış açısını paylaşması dikkat çekicidir. Örneğin, Mayıs 1960'ta bazı Afrika ülkelerinin uluslararası bir yatırım örgütü kurulması önerisi, Çin tarafından güçlü bir biçimde reddedilmişti. Çünkü Çin, böylesi bir örgütün uluslararası şirketler için bir köprü görevi göreceğini ve dolayısıyla Afrika'yı emperyalist sermayeye geniş bir biçimde açma tehlikesi yaratacağını öne sürüyordu (Shinde, 1978, s. 60-61). Yardım alan yoksul ülkelerin sonunda daha fazla yardım alabilmek için bağımsızlıklarını feda etmek zorunda kalacaklarını ve bu durumdan kaçınmak için, Afrika ülkelerinin emperyalist yardım ve yatırımları reddetmeleri gerektiğini vurgulayan Çin'e göre, Kuzey ülkelerinin "yardımları" yeni-kolonyal ilişkileri inşa etme amacına hizmet ediyordu (Peking Review, 1960, ss. 11-13). Ancak ironik bir biçimde, Çin Afrika'da tam da karşı çıktığı bu örüntüyü yeşertmekle kalmadı, onun korunması ve süreklileşmesi için de önlemler aldı (Borghini, 2020, s. 34).

Yatırımların Çin-Afrika ilişkilerine yeni bir ivme kazandırdığı, karşılıklı ilişkilerin güçlenmesi için yeni bir perspektif ve Afrika halkları için büyük bir fırsat olduğu vurgulansa da, artan borçlar ve yoksulluğunun tabanının daha fazla genişlemesi, Çin'in kredi ve yardımlarının Afrika ülkelerinin yüz yüze olduğu ekonomik sorunları derinleştirdiği gözlemlenmektedir. Afrika ülkelerinin dış borçlarının giderek daha olumsuz etkiler bırakacak şekilde yükselmesi, bu eğilimi doğrular niteliktedir. Örneğin, Çin'e olan borcu GSYH'sinin %70'ine ulaşan küçük bir devlet olan Cibuti'nin yanı sıra, kişi başına düşen milli geliri daha yüksek olan Kenya, Mali ve Güney Afrika gibi Çin'le yakın ilişki kuran Afrika ülkelerinin neredeyse tamamında aynı tablo görülmektedir (South China Morning Post, 2019). Ayrıca kamu kurumları ve özel kuruluşlarına borçların geri ödemeleri yapılamayınca Çin, borçlara karşı enerji ve maden anlaşmalarını yenileyerek daha uzun sürelere yaydı, Afrika ülkelerinin stratejik ekonomik değeri olan varlıklarını

devraldı; kredi karşılığında yapılan projelerin mülkiyetini aldı, Afrika ülkelerine Çin ürünleri satın alma şartı karşılığında yeni krediler verdi, belirli dönemlerde de en az gelişmiş Afrika ülkelerinin borçlarını sembolik miktarlarda sildi. Örneğin, 2018'de Çin'e olan borçları nedeniyle, Kenneth Kaunda Havaalanı, Zambiya'nın en büyük kamu yayın kurumu ve ZESCO Enerji İstasyonu'nun kontrolü Exim Bank'a geçti. Benzer şekilde Çin'e olan borçlarından ötürü Kenya (Mombasa Limanı), Nijerya ve Uganda'nın da risk altında olduğu iddia edilmektedir (Allafrica, 2019; Toussaint, 2019; The Economic Times, 2021; Africacheck, 2019; The Maritime Executive, 2019).

Çin'in büyük çaplı altyapı ve ulaşım yatırımları karşılığında borçlandığı ve yoksulluk tabanının geniş olduğu birçok Afrika ülkesi ekonomik krizle mücadele etmektedir. Genel olarak kredi borçlusu Afrika ülkeleri, Çin'den sürekli yeni krediler talep ederken, kredi geri ödemeleri karşılığında artan şekilde temel gelir kaynaklarından daha fazla payı Çin'e bırakmaktadır. Özellikle tarıma dayalı ekonomiye sahip Afrika ülkeleri, Çin'le yapılan ticari anlaşmalardan çok daha fazla zarar görmektedirler. Çeşitli projeler karşılığında borçlanan bu ülkelerde, endüstriyel ve teknolojik üretim konusunda kayda değer bir gelişme sağlanmadığı gibi, işlenmiş ürünler konusunda Çin'e bağımlılık muazzam artış göstermektedir. Yeni-kolonyal ilişkiler nedeniyle Çin'den ithalatı yükselen Afrika ekonomilerinin kendine yeterli olma kapasitesi hızlı bir biçimde gerilemektedir. Bu konuda çarpıcı bir örnek olan Kenya'nın 2018'de Çin'den ithalatı 3,6 milyar dolar değerindeyken, Çin'e ihracatı sadece 109 milyon dolarla sınırlı kaldı (Kipkori, 2020, s. 90).

Bugün, 47 en az gelişmiş ülkenin 31'ini oluşturan Afrika ülkelerinin tamamında Çin'in mega altyapı projeleri bulunmaktadır. BM En Az Gelişmiş Ülkeler Raporu'na göre, 31 Afrika ülkesinin 2013-2019 arasında gerçek GYSM büyümeleri hızla düşerken, dış borçları ülke gelirlerine oranla hızla yükselmiştir (BM En Az Gelişmiş Ülkeler Raporu, 2015-2020). Bu bağlamda, herhangi bir koşul olmadan geniş kapsamlı bir biçimde verilen Çin kredilerinin, yoksulluk tabanının giderek genişlediği Afrika ülkelerinin kalkınmasına bir katkısının olmadığı açıktır. Ayrıca, tek parti veya tek kişinin hakim olduğu demokratik olmayan Afrika ülkelerinin, Çin'le kolayca büyük çaplı kredi ve yatırım anlaşmaları yapabilmesi, bu ülkelerdeki otoriter yönetimlerin iktidarı bırakma konusunda ayak diremelerine önemli bir dayanak oluşturmaktadır. Bu durum da Afrika siyasetinde sık görülen askeri veya sivil darbe gibi zora dayanan ve demokratik olmayan iktidar geçişlerini süreklileştiren bir altyapı oluşmaktadır.

2020'nin başlarında küresel ekonomiyi durma aşamasına getiren Covid-19 pandemisi nedeniyle Afrika'daki ekonomik kriz tablosunun daha da ağırlaştığı söylenebilir. Bu süreçte, Çin basını geniş bir biçimde Covid-19'la mücadele konusunda Afrika'ya yapılan karşılıksız yardımların propagandasına yer verdi. Ancak Çin, pandemi nedeniyle derinleşen ekonomik kriz koşullarına rağmen, Afrika ülkelerinin borçların ertelenmesi ve yeniden yapılandırılması taleplerine

mesafeli yaklaştı. Örneğin, Globaltimes’da (Globaltimes, 25 Mayıs 2020), yayımlanan bir makalede borçlarının sıfırlanması veya yeniden yapılandırılmasının Afrika ülkelerinin kalkınmasına katkı sağlayacak bir yol olmadığı iddia edilerek böyle bir yaklaşımın tercih edilmeyeceği vurgulandı. Bu tutum, Çin’in Afrika politikasının “kazan-kazan” temelli olduğu iddialarıyla çelişkili olan başka bir durumu ortaya koymaktadır.

4. Sonuç

Çin’in doğal kaynak zengini veya tarıma dayalı ekonomiye sahip Afrika ülkelerinde uyguladığı ekonomi-politikaları yeni değildir ve kıtaya yeni bir kalkınma yolu açmaktan uzaktır. Bu politikalar, kapitalizmin tarihsel genişlemesi boyunca gelişmiş ülkelerin az gelişmiş ülkelerle ilişkilerini biçimlendiren, sermaye birikimi stratejilerinin Çin versiyonunu oluşturmaktadır. Pekin yönetiminin farklı kavramsallaştırmalar ve ideolojik söylemleri, görüntü ve öz arasındaki ilişkiyi muğlaklaştırarak, Çin’in Afrika’daki genişleyen hegemonyasına meşru bir zemin hazırlamaktadır. Paralel bir biçimde, Çin tehdidi tezlerinin yoğunlaştığı Batı akademisi ve medyasının ise, ABD ve AB ülkelerinin Afrika’daki ekonomik avantajlarını Çin’e kaybetmesine karşı ideolojik bir cephe oluşturmaya çalıştığı görülmektedir. Bununla birlikte, kredi karşılığında yatırımların genel olarak petrol, değerli madenler ve hammadde ile geri ödemeli bir yapıda olması, Afrika’nın uluslararası eşitsiz iş bölümündeki konumunu süreklileştirmektedir. Çünkü sınırsız sermaye birikimini süreklileştirmek için, sermayenin yeniden dolaşıma girme gerekliliği, karlılığın korunması ve sürekli kapitalist genişleme ihtiyacı, Çin’in Afrika’ya yönelik kredi ve yardımlarını biçimlendiren temel tarihsel dinamiklerdir.

Dolayısıyla, Çin’in Afrika’daki ekonomi politikalarının ortak kalkınmaya hizmet ettiği öne sürülebileceği sorusunun yanıtı açıktır. Yukarıda ele alınan temel örüntüler ışığında Çin’in Afrika’ya ortak kalkınma veya eşit düzeyde gelişme sağlaması ne teorik ne de tarihsel açıdan mümkündür. Nitekim Çin’in ekonomi-politikaları incelendiğinde, Afrika’ya ekonomik kaynakların sömürüsüne dayanan yeni-kolonyal ilişkilerden farklı bir şey sunmadığı anlaşılmaktadır. Bu bakımdan, Çin’in Afrika’ya yaklaşımının tarihsel süreçte diğer büyük güçlerin kıtaya yaklaşımından farklı olduğu öne sürülemez.

Kaynakça

Addis Ababa Eylem Planı (2004-2006). FOCAC, <https://www.fmprc.gov.cn/zflt/eng/zyzl/hywj/t157710.htm>, (19.01.2019).

Agbebi, Motolani ve Petri Virtanen (2017). Dependency Theory-A Conceptual Lens to Understand China’s Presence in Africa?. *Forum for Development Studies*, 44 (3): 429-451.

- Alden, Chris (2006). China in Africa. *Survival: Global Politics and Strategy*. 47 (3): 147-169.
- Alden, Chris, Dan Large ve Ricardo Soares De Oliveira (2008). China Returns to Africa:
Anatomy of an Expansive Engagement. *Working Paper*, Real Instituto Elcano.
- Alves, Ana Cristina (2013). China's 'Win-Win' Cooperation: Unpacking the Impact of Infrastructure for-Resources Deals In Africa. *South African Journal of International Affairs*, 20 (2): 207-226.
- Amin, Samir (1974). *Neo-Colonialism in West Africa*. Newyork: Monthly Review Press.
- Ankie, Hoogvelt (1997). *Globalisation and the Postcolonial World, The New Political Economy of Development*. Londra: Red Globe Press London.
- Barr, Michael (2011). *Who's Afraid Of China, The Challenge of Chinese Soft Power*. Londra ve New York: Zed Books.
- BM En Az Gelişmiş Ülkeler Haritası (2019). <https://unctad.org/en/Pages/ALDC/Least%20Developed%20Countries/LDC-Map.aspx>, (13.09.2019).
- BM En Az Gelişmiş Ülkeler Raporu (2012). https://unctad.org/system/files/official-document/ldc2012_en.pdf, (12.11.2020).
- BM En Az Gelişmiş Ülkeler Raporu (2015-2020). https://unctad.org/system/files/official-document/ldc2016_en.pdf, (18.11.2020).
- Borghi, Roberto Alexandre Zanchetta (2020). China's Trade Specialization Pattern With Latin American And African Economies: Revisiting The Core-Periphery Dichotomy. *Revista Tempo Do Mundo*, 24: 1-478.
- Brautigam, Deborah (2020). A critical look at Chinese 'debt-trap diplomacy': the rise of a meme. *Area Development and Policy*, 5 (1):1-14.
- Chen, Chien-Kai (2016). China in Africa: Athreat to African Countries? *Strategic Review of Southern Africa*, 38 (2): 100-122.
- China's African Policy (2006). http://www.gov.cn/misc/2006-01/12/content_156490.htm, (20.01.2019).

Chinadaily (2018). “CGN Unit to Boost Mine Output”,
<https://www.chinadaily.com.cn/a/201808/31/WS5b88aea0a310add14f388dbf.html>, (10.11.2019).

Dirlik, A. (1995). Confucius in the Borderlands: Global Capitalism and the Reinvention of Confucianism. *Boundary 2*, 22 (3), 229–273.

Dünya Bankası (2022).
https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/SSF/StartYear/2002/EndYear/2018/TradeFlow/Export/Indicator/XPRT-TRD-VL/Partner/CHN/Product/01-05_Animal (07.10.2021).

Fijalkowski, Lukasz (2011). China’s ‘Soft Power’ in Africa. *Journal of Contemporary African Studies*, 29 (2): 223-232.

Globaltimes (2020). African ‘Debt Issue’ Needs Sound Solution.
<https://www.globaltimes.cn/content/1189475.shtml>, (03.09.2020).

Gülseven, Y. (2020). Aid with Chinese characteristics: competitive and/or complementary? *The Pacific Review*, 34 (6): 1-25.

Hagmann, Tobias ve Reyntjens, Filip (2016). *Aid and authoritarianism in Africa Development without democracy*. Londra ve New York: Zed Books.

Halper, Stefan (2012). *Legitimizing Beijing Authoritarianism Consensus, In Our Times*. New York: Basic Books.

Halper, Stefan ve Joseph S. Nye Jr. (2011). China Threat. *Foreign Policy*, 185: 18-19.

Harvey, David (2007). *A Brief History of Neoliberalism*. Oxford: Oxford University Press.

Hirono, Miwa ve Shogo Suzuki (2014). Why Do We Need ‘Myth-Busting’ in the Study of Sino–African Relations? *Journal of Contemporaray China*, 28 (87): 443-461.

Africacheck (2019). <https://africacheck.org/fact-checks/fbchecks/no-evidence-china-has-vowed-take-over-nigerias-assets-over-unpaid-loans> (07.10.2021).

Jiang, Lu Jiang (2016). Chinese Agriculture Technology Demonstration Centres In Southern Africa: The New Business Of Development. *The Public Sphere*, 1 (1).

- Kim, Young-Chan (2017). *China and Africa, A New Paradigm of Global Business*. New York ve Londra: Palgrave Macmillian.
- Kipkori, Kemboi Michael (2020). Agricultural Trade Liberalization in Kenya and Implications for Kenya China Trade Relations. *Developing Country Studies*, 10 (1): 341-359.
- Lagerkvist, Johan (2009). Chinese Eyes on Africa: Authoritarian Flexibility Versus Democratic Governance. *Journal of Contemporary African Studies*, 27 (2): 119-134.
- Li, Jiang (2019). Commentary: China Pillages Africa's Resources? Pure Myth!. *Xinhua*, http://www.xinhuanet.com/english/africa/2019-04/24/c_138004758.htm, (15.12.2019).
- Lisimba, Alpha Furbell ve Swati Parashar (2021). The 'State' Of Postcolonial Development: China–Rwanda 'Dependency' in Perspective. *Third World Quarterly*, 42 (5): 1105-1123.
- Lubieniecka, Ewelina Roza (2014). Chinese Engagement in Sub-Saharan Africa: Can the Beijing Consensus be Explained Under World-Systems Analysis?. *Fudan Journal of the Humanities and Social Sciences*, 7 (3): 433-450.
- Mark, Langan (2018). *Neo colonialism and the Poverty of 'Development' in Africa*. Londra: Palgrave Macmillan.
- Mason, Robert (2016). China's impact on the Lanscape of African International Relations: Implications for Dependency Theory. *Third World Quarterly*, 38 (1): 84-96.
- Maswana, Jean-Claude (2007). China-Africa's Emerging Economic Links: A review Under the Core-Periphery Perspective. *WAPE*, 5520 (7): 1-26.
- Mbatu, Richard S. ve Kefa M. Otiso (2012). Chinese Economic Expansionism in Africa: a Theoretical Analysis of the Environmental Kuznets Curve Hypothesis In the Forest Sector in Cameroon. *African Geographical Review*, 31 (2): 142-162.
- Mearsheimer, John J. (2001). *The Tragedy of Great Power Politics*. New York ve Londra: W. W. Norton.
- Men, Jing ve Benjami Barton (2011). *China and the European Union in Africa, Partners or Competitors*. Ashgate.

- Michael E., Odijie (2021). Unintentional neo-colonialism? Three generations of trade and development relationship between EU and West Africa. *Journal of European Integration*, 44 (3): 347-363.
- Mlambo, Courage, Audrey Kushamba ve More Blessing Simawu (2016). China-Africa Relations: What Lies Beneath?. *The Chinese Economy*, 49 (4): 651-688.
- Gül, Murat ve Mürsel Bayram (2018). Afrika Kıtasının Uluslararası Ekonomi-Politik Konumundaki Değişime Tarihsel Bir Bakış. M. Çetinkaya (Ed.). *Afrika Ekonomi Politikleri Kalkınma Potansiyel ve Politikalar* içinde (s. 35-69). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Mthembu-Salter, Gregory (2019). China's Engagement with the Nigerian Oil sector. *Policy Briefing* 11, file://Users/Downloads/SAIIA_Policy_Briefing_no_11.pdf, (14. 05.2019).
- Nkrumah, Kwame (1965). *Neo-Colonialism, The Last Stage of Imperialism*. New York: International Publishers.
- Nkrumah, Kwame (1972). *Class Stuggle In Africa*. New York: International Publishers.
- Omoera, Osakue Stevenson ve Enuwa Evelyn Obekpa (2019). Neo-colonial Dependence and Dualistic Development Models: An Exploration of the Development Communication Trajectory in Nigeria. *The Journal of Society and Media*, 3 (2): 178-194.
- Ortman, Stephan (2012). The 'Beijing consensus' and the 'Singapore model': Unmasking the myth of an alternative authoritarian state-capitalist model. *Journal of Chinese Economic and Business Studies*, 10 (4): 337-359.
- Pomfret, John (2018). China's Debt Traps Around The World Are A Trademark Of Its Imperialist Ambitions. *Washingtonpost*, <https://www.washingtonpost.com/news/global-opinions/wp/2018/08/27/chinas-debt-traps-around-the-world-are-a-trademark-of-its-imperialist-ambitions/> (02.04.2019).
- SAIS-CARI (2020). <http://www.sais-cari.org/chinese-investment-in-africa> (10.04.2020).
- SAIS-CARI (2020). <http://www.sais-cari.org/data> (12.02.2020).
- SAIS-CARI (2020). <http://www.sais-cari.org/data-china-africa-trade> (10.11.2020).

- Sezen, Seriyeye (2017). Bir Kuşak ve Bir Yol Projesi: 21. yüzyılın yapı taşı mı?. *Dünya*, <https://www.dunya.com/dunya/bir-kusak-ve-bir-yol-projesi-21-yuzyilin-yapi-tasi-mi-haberi-368883> (10.06.2022).
- Sezen, Seriyeye (2011). Küresel Bir Güç Olma Yolundaki Çin. Şahinkaya, Serdar ve N. İlder Ertuğrul (Ed.), *Bilsay Kuruç'a Armağan*. Ankara: Mülkiyeliler Birliği. ss. 1027-1042.
- Shinn, David H. ve Joshua Esenman (2012). *China and Africa: A Century of Engagement*. Pennsylvania: University of Pennsylvania Press.
- South China Morning Post (2019). China Has A Grand, Strategic Plan. We Don't: How Djibouti Became A Microcosm Of Beijing's Growing Foothold in Africa. <https://www.scmp.com/news/world/africa/article/3044010/china-has-grand-strategic-plan-we-dont-how-djibouti-became>, (17.02.2020).
- Stalh, Anna Katharina (2018). *EU-China Trilateral Relations in a Multipolar World*. Hic Sunt Dracones. Bruges: Palgrave Macmillan.
- Taylor, Ian (2006). Dependency Redux: Why Africa is Not Rising. *Review of African Political Economy*, 43 (147): 8-25.
- The Economic Times (2021). <https://economictimes.indiatimes.com/news/international/business/china-reportedly-takes-over-ugandas-airport-on-account-of-loan-default/articleshow/87957646.cms?from=mdr> (07.10.2021).
- The Economist (2018). <https://www.economist.com/asia/2018/09/06/the-perils-of-chinas-debt-trap-diplomacy> (07.10.2021).
- The Maritime Executive (2019). [https://www.maritime-executive.com/article/kenya-china-cannot-seize-port-of-mombasa-if-debt-default-occurs#:~:text=Kenya%3A%20China%20Cannot%20Seize%20Port%20of%20Mombasa%20if%20Debt%20Default%20Occurs,Courtesy%20Mombasa%20Port&text=Authorities%20in%20Kenya%20have%20allayed,Standard%20Gauge%20Railway%20\(SGR\)](https://www.maritime-executive.com/article/kenya-china-cannot-seize-port-of-mombasa-if-debt-default-occurs#:~:text=Kenya%3A%20China%20Cannot%20Seize%20Port%20of%20Mombasa%20if%20Debt%20Default%20Occurs,Courtesy%20Mombasa%20Port&text=Authorities%20in%20Kenya%20have%20allayed,Standard%20Gauge%20Railway%20(SGR)) (07.10.2021).
- The Namibian (2018). Husab Aims for 5000 Tonnes Uranium Next Year. <https://www.namibian.com.na/184263/archive-read/Husab-aims-for-5-000tonnes-uranium-next-year>, (10.11.2019).
- Toussaint, Eric, Patrick Bond, Ishmael Lesufi, Lisa Thompson (2019). Africa's Renewed Crises of Unbalanced Trade, Disinvestment, Debt.

<https://www.cadtm.org/Africa-s-Renewed-Crises-of-Unbalanced-Trade-Disinvestment-Debt> (02.03.2020).

Tugendhat, Henry ve Dawit Alemu (2016). Chinese Agricultural Training Courses for African Officials: Between Power and Partnerships. *World Development*, 81 (4): 71-81.

Rueters (2018). <https://www.reuters.com/article/uk-china-usa-idUKKCN1NN04T>, (02.04.2019).

Qobo, Mzukisi ve Garth le Pere (2018). the Role of China in Africa's Industrialization: The Challenge of Building Global Value Chains. *Contemporary China*, 27 (110): 359-386.

Wang, Jianwei ve Jing Zou (2014). China Goes to Africa: a Strategic Move?. *Journal of Contemporary China*, 23 (90): 1113-1132.

Wo, Willy ve Lap Lam (2006). *Chinese Politics in the Hu Jintao Era, New Leaders, New Challenges*. New York ve Londra: East Gate Books.

Xu, Xiuli, Xiaoyun Li, Gubo Qi, Lixia Tang, Langton Mukwereza (2016). Science, Technology, and the Politics of Knowledge: The Case of China's Agricultural Technology Demonstration Centers in Africa. *World Development*, 81 (4): 82-91.

Zezeza, Paul Tiyambe (2014). The Africa-China Relationship: Challenges and Opportunities. *Canadian Journal of African Studies*, 48 (1): 145-169.

Etik Beyanı: Yazarlar, bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara uyulduğunu beyan etmektedir. Bilimsel etik konuları ile ilgili aksi bir durumun tespiti halinde tüm sorumluluk çalışmanın yazarlarına ait olup, Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi'nin hiçbir sorumluluğu bulunmamaktadır.

South-South Cooperation? Neo-Colonialism? A Critical Look at China's African Policy

Extended Abstract

1. Introduction

In 2002, China announced an African initiative in the context of its “going out” policy. In this context, China, which makes mega infrastructure investments throughout the continent, has made extensive agreements with African countries on raw materials, energy, and agricultural products with various loan packages without preconditions, long-term and low-interest rates. The economic policies implemented in Africa under the guidance of the policy of going out resulted in a structural transformation of China-Africa relations.

2. Method

In the article, the two pillars of the go-out policy in Africa, raw materials, and agricultural investments, are examined in the context of loans, aid, and investments, which remain the key elements of a neocolonial economy. How China's credit, aid, and trade towards Africa affect the development process of African countries has been analyzed comparatively through periodic statistical data. Here, it is explained how this trade has developed in a way that will contribute to China's capital accumulation process, even though China has increased its trade volume with Africa.

3. Results and Discussion

China defines investments, loans, and aid to Africa on the basis of principles such as "win-win", "common development" and "South-South Cooperation" and argues these policies will contribute to the development of the continent. China's increasing economic activities and strengthening political position in Africa are historically seen as a "threat" to the USA and European countries' presence on the continent. In this direction, two distinctive approaches dominated the literature examining China's relations with Africa. The first one considers Beijing's economic policies as a new development model or as an alternative to Western countries. The second dominant approach claims that China aims to abolish the current global regime by exporting its model by strengthening authoritarian governments in Africa against Western-type pluralistic democracy with unconditional loans and aid, in line with a planned mega-plan.

Despite the two dominant approaches that dominate the literature, this study aims to show that the fundamental practices of the policy of going out, which are reflected in three areas, are not new and that they are the re-embodiment of the accumulative policies implemented by Western countries in Africa in the historical process. In this regard, in this study, it has been claimed that the need for capital re-circulation, the preservation of profitability, and the need for continuous capitalist expansion are the main historical dynamics that shape China's loans and aid to Africa in order to perpetuate the unlimited accumulation of capital.

4. Conclusion

In this context, two significant findings were obtained in the study: In the first place, China's aid and investments in Africa did not lead to a new development process in the continental countries. The fact that investments in return for loans are generally repayable with oil, precious metals, and raw materials perpetuates Africa's position in the international unequal division of labor. More

importantly, African countries' heavy debt obligations and long-term raw material agreements have increased their dependence on China. The second is the inference that China instrumentalized the economy in order to expand its political presence in the continent. China, which can compete with the USA and EU countries thanks to loans and investments, has been able to obtain great power throughout the continent.